

پیرلوه ندی یاشا تۆتبه هونره کانی شیره وه

ئهو هی به قولترین ناخی مروفایه تی دا بچنه خواری تا زولم و زوری له ناوهرن و به شوین مروف و پرووناکی و دادپهروه ری دا بگه رین .

به تهواوی وهك (موريس ماتهرلینگك) ی به لچیکایی له دراما که ی دا (چوله کی شین) که به دوی به اختیار ی دا گه را ، یان وهك شکسیر که له زوربه ی دراما بالاکانی دا به شوین مروفایه تی دا گه را . له گه ل هه موو نه وانه ش دا ، نیمه ناتوانین حوکمینکی ره های تی دا بدهین ، یان حوکمینکی ره های پی بدهین و بلین : شانو باوکی هونره کانه ، بوچی ؟ به که م ، چونکه له وه ته ی هونره کان په دابوون ، هیچ هونره یکی جیگیر یان نه گور تی به . دووه میش چونکه ناکریت نهو هونره انه وهك خیزانیکی ئاسایی له ماوه ی بهك سهردهم دا بیته وه . نه مهش به ره چاو کردنی نهو که گه شه کردنی ئایدیولوجی و روشنیری . کاتیک هونره یک ده پیچته وه . یارمه تی له دایک بوونی هونره یکی تازه ی تر ده دات له نه نجامی خولی سروشتی مروفایه تی و میژوو . بو

● شانو باوکی هونره . ئه م ووت به که به سهر زار و زمانه وه به و امان لی ده کات بهو چاوه سهیری بکهین که باوکی (شرعی) ی هه موو هونره کانه . باشه ده پی تا که ی ئه م ووت به وه ریگ رین که له نیوان شانوخوازه کان و خه لکی تر دا بلا بوته وه و به جور یکی نهوتو که ووت وویژ له سهر کردنی بوته جوره کات به فیرو دانیك ، یان مروف تاوانبار کردن به وه ی که نرخ و راستی شانو نازانیت ؟

شانو هونره یکی بالا و په سه نه . بالایه چونکه توایوتی له سه ده ی پیجهمی پیش زاینه وه تا کوتایی سه ده ی بیستم خوی له بهر هونره کانی تر دا رابگریت که به در یژایی نهو سهرده مه سه ریان هه ل دا ، ههروه ها توانی نهو مه دانه ی بکات به هوی په ره سه ندن و گه شه کردنی هونره کانی تری هاوسی . سه ره رای نه مه و نه وهش له وه دا سه ره کوت که بیرو باوه ری مروفانه پیشکهش به خه لک . به مروفی ئاسایی و پاشا و ئیمپراتوره کان بکات . نه مهش به هوی نووسه ری بهرزه وه بوو که شانو ئاراسته ی کردن بو

نوروسی : دکال عبید
وه رگه رانی : عبدالکریم محمود شهبانی

نمونه ، ته نانهت با هونهرينكي وهك هونهرى رومانتىكى زياتر له سده به كيش له زور وولات دا ره گي خوځى دا كونايت كه پيوست ناكات ئيمه باسيان بكهين چونكه لاي هموو كهس ناشكرايه .

سى به مېش ، چونكه نه و ماوه دريژه ي روزگار به دريژانې ميژوو ، له نه نجامي باري شارستايي و له دايك بووني ته كنك و ، دواى نه و سهر هلداني هونهرى جيا جيا ، به نديوارى به كى پته وى به په يوه ندى ي شانؤ و به و هونهره سهر هلدوانه وه هه به ، به و مانايه ي كه هونهرينكي وهك هونهرى (ئيعلان) - كه گرنگ ترينى نه و هونهرانه يه و به نديوارى يان به هونهرى شانؤوه هه به و له رزمينكي گونجواى گرنگ دا هه ره وه زى له گه ل دا ده كه ن - نه بووه و شانؤونه ي زانپوه تا دواى په يدا بووني هونهرى نووسين كه له گه ل ده رچوونى پست و چاپخانه له ناوه راستى سده ي پانزه هم ، ئينجا سهره ناي سده ي شانزه هم دواى نه و سهرى هه ل دا .⁽¹⁾ جا نه گهر سهرينكي تامانجى هونهرى ئيعلانان كرد ، وهك ده روون وورووژاندىن به به كار هينانى هو ي هيلكارى و نووسين و ننگار و نه خش و روون كردنه وه و هونهرى هيلكارى و وينه كيشان و چاپ كردن و نه خشى روونكارى سهر ديوار ، يان مادده ي جياوازي وهك ته خته و ئاسن بو خزمهت كردنى تامانجى ئايدبولوچى و رامبارى و كومه لايه تى و روشنبرى و هونهرى . ئايا نه وه يان بو ده رنا كه وي ت كه هونهرينكي نو ي وهك هونهرى ئيعلان له سهرده مى شانؤى يونانى كؤن دا وهك هونهرينكي گشتى نه مړو كه واى لى بكات كار بكانه سهر

جه ماوه رى هاوچرخ ، هيشتا په يدا نه بوو بوو؟ يا خود ئايا نه وه مان بو روون نايته وه كه (برتولت بريخت) ي نه له مانى خواهن داستان له شانؤه ي دا (به رليز ئينسامبل) ، كه هموو ئامانجه كاني شانؤه ي به م ره گز گشتى يانه هينايه دى كه له هونهرى ئيعلان دا هه ن؟

كه باسى په يوه ندى ي شانؤ به هونهرينكي تره وه ده كه ين مه به ستمان كام هونهره له كاتيك دا كه ژماره ي هونهره كان له سهد هونهر تپه رى كردوه و ماوه ي ناو بردنيانان فى به ؟ به لام ته نيا ناوى نه وان ه يان ده به ين كه په يوه ندى ي زياتريان به شانؤوه هه به ، وهك هونهرى (تشكيلى) و (تجريد) و وينه كيشان و پيشكش كردن و نواندن و هونهره كاني كومل و جوولانه وه و هونهرى خوځى و ننگار و سه ما و بالى و زخرقه و زه خره فه ي گه لى و كؤلين و سيرك و سينه ما و شيعر و هونهرى گه ل و هونهرى لى ده ننگ (پانتومايم) و هونهرى دوانگه (منصه) و ئيعلان . . . و زور هونهرى تريس له و هونهرانه ي كه ناو به ناو له نيوان هونهره كاني شانؤدا په ي دا ده بن و ناو به ناو يش نامين . به م شپوه به كاره كه به راستى سهر سوپره يته ره ، چونكه كاتى به ربه رچى نه و رايه ده ده يته وه . يان ده سته واژه ي «شانؤ باوكى هونهره كانه» به باش نازانين . هه رچه نده من شانؤ زانم - ئيمه به پى تى توانا و بو ده رخننى راستى نه و ده ربرينه به شپوه به كى زانبارى يانه و راست ووت و ويژى له سهر ده كه ين . لى نه وه ي دواى نه و گوتانه بكه وين كه له گه ل ماناى ده ربرينه كه دا ناگونجين يان دانى پى دا نائين .

هه ر هونهرينك له و هونهرانه له بار و

پيوستى به كى دبارى كراودا دته كايه وه كه سروشتى نه و سهرده مه ي هونهره كه چاوى تى دا ده كانه وه ده ي سه پيئيت و ، نه و هونهره ش شوپنى خوځى ده كانه وه تا هونهرينكي نو ي تر سهر هه ل ده دات كه شتى نو ي بخته روو ، و هونهرى به كه م پيچيته وه ، يان بيخاته جيهانى ميژوو وه . نه مه وهك سروشتى هموو شتيكه ، سروشتى هونهريشه .

ليره دا نه و هونهرانه ي په يوه ندى يان به شانؤوه هه به ده كه ين به دوو به شه وه . هونهرى زوركارى (جبرى) و هونهرى ويستكارى (اختيارى) . هونهره زوركارى به كان نه وانن كه هه ر ده بيت شانؤ به كاربان . به پيئيت . ته نانهت نه و هونهرانه تيكه ل به پيکهاته زمانى به هونهرى به كه ش ده بن و ناكرى وازيان لى به پيئيت ، نه گينا شانؤ نه و هونهره شانؤگه رى به ي خوځى ناميئيت .

به لام هونهره ويستكارى به كان نه وانن كه ده شى له ناو پيکهاته هونهرى به كه ي هونهرى شانؤدا هه بن و له وانه شه نه بن به جورينك كه كارينكي نه و تو ناكه نه سهر هونهرى شانؤى .

به لام له گه ل نه وه ش دا ، پيوسته ده ست بو نه وه دريژ بكه ين كه سنوورينكي دبارى كراو له نيوان هونهره زوركارى به كان و هونهره ويستكارى به كان دانى به . به و اتايه كه له سهرده مينكي دبارى كراودا هه ن و له سهرده مينكي تريس دا نين .

ته نانهت له وانه به كه له بهك سهرده م و له بهك وولات دا ده ر هينانى شانؤى ناوازي

هونەری گەلی بەکار بهێتت وەك (برخت) گۆرانی ناو بازار و كۆمهله كۆرالی بەكافی بەكار هینا، كەچی دەرھیناتیکی تری شانۆی نایەوێت سوود لەو ووزە و توانا فۆلكلۆری یانە وەرگرت. تێك چەرژان و دزایەتی لە هونەری شانۆدا لەمەدا خۆی دەنوێنیت، ئەو تێك چەرژان و دزایەتی بە كە بوونی شانۆ دەوڵەمەندتر دەكات و دەبكاتە مەتلەبێکی ھەمیشەیی.

• هونەرە زۆركاری بەكان :

لە واقعی سەرنج دانی ھاوچەرخ و بایەخ دان بە میژوو، و لقەكافی، ئەم هونەرانی دەكرێن بەم بەشانیوه :

أ - هونەری دیکۆر و دیمەنە شانۆیی بەكان :

ئەمڕۆ لە سەدەیی بیستەم دا ناتوانین هونەری دیکۆر و دیمەنە شانۆیەکان بچەینە پشت گۆی. دەزانین كە دیمەنی شانۆی لە شانۆی یۆنانی كۆن و پێش ئەویش لە سەردەمە بەردی بەكان دا، بایەخێکی ئەوتۆی نەبووه. وێنە ئیسپانیایی بەكافی سەردەمە بەردی بەكان كە دۆزراوەتەوه رووداوی راووشكار و وێنە مروف و گیانەوهر پێكەوه بە قەبارە بەكە لە نیوان ۱۰-۱۵ سانتیمەترادایە دەردەخەن و ھەرۆك دیمەنیکی شانۆگەریش رووداو و جوولانەووه و چالاکی و دەربرینی تێدایە، جا ئەمە هی ژنان بیست لە كاتێك دا كە خەریکی جل و بەرگ دروون و بەروبووم كۆ كردنەوون، یان هی ئەو پیاوانەیی كە خەریکی راوه ئاژەل و راوه ماسین. بۆ نواندنی رووداوە كەش لەو ئەشكەوت و بناری ئەو شاخانە دا خۆیان ئامادە دەكرد كە مروف كەردبووی بە یەكەم شوێنی نیشتەجێی خۆی پێش قوناغی

كشت و كال و جینگێر بوون. لە شانۆ سەره تایی بەكافی بەرایی ئیغریق (گریکی) دا نواندن بە رۆژی رووناك لە شانۆیەکی ئاوه لادا دەكرا كە جینگەیی سی ھزار بیەری تی دا دەبووه و ئی دیمەن و دیکۆری شانۆیی و ئی رووناكیش بوو.

ھەرۆھا دەزانین لە سەردەمی تازەمان دا شانۆی (برسی گروتسكی) ی پۆلەندی نەترسانە تاقیکاری بەكەیی خۆی بە ناوی (بەرە و شانۆیەکی ھەژار)⁽²⁾ بەكار هینا، ئەو شانۆیە سەیرەیی كە وازی لە دیکۆر و جلی شانۆیی هینا و زۆر جاریش وازی لە هونەری موسیقا و بایەخە زۆرەیی بە توانای ووشە و ھاوکاری كردنی لەگەڵ جوولانەووهی لەشی ئەكتەرەكانیش هینا.

لە نیوان ئەو تاقی كردنەوه تازانە دا- ئەوانەیی كە ئەوئەندە یان پێی نەچوو لە ناوچوون یان بلیین شاردرانەوه- باسی شانۆی چایخانە و شەقام و گەراج و (بەدرون) مان گۆی لی دەبیست كە ئەوانیش ئەوئەندە گۆی نادەنە دیکۆر، یان دیمەن، ئەمەش بە ھۆی سروشتی ئەو شوێنەیی نواندنەكەیی تی دا روو دەدات، یان بە ھۆی ئەوھیی كە ناتوانیست دیکۆر بە شیۆیەکی هونەری جی بەجی بكریت.

ھەرۆھا ئەوھە باس دەكەین كە شانۆی شكسپیری یان (ئەلیزابیثی) سەبارەت بە دیکۆر یان دیمەنەوه بەرەو نیشانە یان (رمن) ھووه چوو. پێویستیش بوو كە وا بكات، بە تاییاتی لە شانۆگەری بەكافی ولیم شكسپیردا كە دیمەنی تی دا بەكە لە دوای بەكە دین وەك دیمەنەكافی سینەمای ئەمڕۆ، بە شیۆیەکی سەرسوڕھین دیمەنە شانۆیی بەكافی جیا و ھەموو جۆرن، لە شەقامیکەوه بۆ كۆشكێك، بۆ شوێنی خەوتن، بۆ مەجنانە بەكە، بۆ مەیدانی

شەر، بۆگۆرێك، یان بۆ قەلایەك وەكو لە شانۆگەری بەكافی (قەیسەر و کلیوباترا، ئۆتیللو «عطیل»، ماكبث و، رۆمیۆجولیت) دا دیارە.

پێویستە ئەوھەش بلیین كە دیکۆر لە نیوان ئەو سەردەمانە و لەناو شانۆ و شانۆگەری بەكان دا وا بەرجەستە نەبووه كە لەم دوایی بە لە شانۆی سروشتی، یان رۆمانتیکی، یان شانۆی واقعی، یان كۆمەلایەتی دا دەیی بنین. لە شانۆی سروشتی دا لای (ئەندریا ئەنتوان) چاومان بە ووردترین دیمەنی دوكانی قەساب دەكەوێت، و بەلكو كارە شانۆیی و ئیكسواری بەكان و امان لی دەكەن كە تەنانەت ئەو دۆلۆبە خۆیانەش بەدی بكەین كە ناو بەناو لەو لاشە گۆشتە دەكەونە خواری كە لە شوێنیکی دیاری سە تەختەیی شانۆكیدا ھەلۆسراوه. لە شانۆی فیکتۆر ھوگۆی رۆمانتیکیش دا دەبوایە دیکۆر بێکی ووردی ئەوتۆ ھەبیت كە (مذھب) ی رۆمانسی پیۆه دیار بیست. ئەی ئەگەر وا نەبیست چۆن لە شیعەر و شاعیریت دەگەین لە دیمەنی بەئەك گەبشتنە شارراوھەكەیی درامای (سیرانو دی بەرجراك) ی شاكاری ئەدمۆند رۆستان؟ یان ئایا مەكسێم گۆرکی سالی ۱۹۰۲ لە شانۆگەری بەكەیی دا «چلپاوه» زۆر بە ووردی سەیری ھەزارە كلۆلەكافی نەكردووه كاتێك بیست كلۆل لە ژوورێك لە ژێر زەبری قامچی كۆستیلوئی بۆرژوازی و ژنەكەیی لە شانۆیەکی راستی واقعی ی راستە و خۆدا دادەنیت؟ لەم بابەتەش لای باوکی شانۆی كۆمەلایەتی نەروییجی (ھەنریك بیس) بە ھەموو ووردەكاری بەكەوه ھەبە، بە تاییەتی لە ھەردوو شانۆگەری بەكەیی دا (مالی نوپای بووكە شووشە) یان (سولنسی گەورەیی

به ناکان).

لیره دا بابه‌خی هونهری دیکور و دیمه‌نی شانتوی هونهره‌کانی شانتومان بو دهرده‌که‌ویت، له‌گه‌ل ته‌وه‌ی که بابه‌خیش به‌و تاقی‌کردنه‌وه‌به تازانه دده‌بین که نهم هونهره ده‌خاته پشت‌گویی و پرواشان وایه که دره‌نگ یان زوو هر ده‌بیت بگه‌رپته‌وه بو به‌کار هینانی دیکور بو ته‌وه‌ی بینهران هه‌ست به‌واقع بکه‌ن و له نیشکوی (تجرید) یان بچریت هه‌رچه‌نده ته‌گه‌ر دان به‌وه‌دا بنین که هه‌ستی بینهرانی ده‌وو‌ووژنیت، به‌لام له راستی‌دا به‌ره‌و پیچ و په‌نا و رینگای ناراسته‌و‌خویان ده‌بات و له نیشانه‌ی داخراو و گری‌کوپره به‌ولاره هیچی تر لای بینهران زیاد ناکات. به‌لام کاری شانو-به‌پی‌ی پیوستی و ته‌رکه‌کانی - ده‌بیت، یان پیوسته ته‌نیا هه‌ست ووروژاندن نه‌بیت، به‌لکو ده‌بیت بیگوریت بو بیرنگ یان به‌پره‌و‌کردنی ره‌فارینگ، به‌تایه‌نی دوا‌ی ته‌وه‌ی که ته‌م‌وو‌کاری شانو‌بووه به‌کاریکی گه‌لی به‌ر له‌وه‌ی که ته‌نیا هه‌ر کاریکی هونهری بیت. تایا ته‌مه‌ش به‌لگه‌نی به‌بو ته‌وه‌ که شه‌پولی «هونهر هر بو هونهره» به‌ره‌و نه‌مان چوه.

ب - هونهری دوان و هونهری نواندن :

دوو هونهری سه‌ره‌کین و هه‌ر واش ده‌بن. لیره‌ش دا پیوست به‌دریژه‌پی‌دان ناکات. له راستی‌دا هونهری دوینهر له هونهری نوینهری (ته‌که‌ر) جیا به‌وو. وه‌کو ماموستا دکور زکی طلبات^(د) ده‌بیت-له ژر بالی ده‌وری شانتوی‌دا تیکه‌ل به‌هونهری نواندن ده‌بیت و ناچاریشه که زوربه‌ی ره‌گه‌زه‌کانی

هونهری دوینهر به‌کار به‌بیت. هونهری نواندن هونهری هونهره سه‌ره‌کی به‌کانی پیکه‌ینانی هونهری شانو به‌که‌مه‌رخه‌می له‌وه‌ونه‌ره‌دا ده‌بیته‌وه‌ی له‌ناو‌چوونی شانو و هونهری شانتوی. به‌لگه‌ش بو ته‌مه هه‌رس هینانی هونهری هاو‌چه‌رخه له شانو‌عه‌ره‌بی‌به‌کان‌دا، له کاتیک‌دا هه‌لی قسه‌کردن له‌ناو‌ده‌چیت و کرداری هونهری - له گالته‌جاری جیانا‌کرته‌وه له شانو‌دا. ته‌و شوتنه‌ی که گه‌لان ده‌رس و په‌ندی لی‌وه‌رده‌گرن.

ده‌شتوانین بلین که هه‌ردوو هونهره‌که (دوان و نواندن) به‌ندیواری‌به‌کی پته‌ویان به‌زمانی زگیا‌کیانه‌وه هه‌به، لیره‌دا مه‌به‌ستم زمانی عه‌ره‌بی‌یه‌و، تا‌کو زمانه‌که‌مان زیاتر به‌سه‌ر شانو‌گه‌ری‌دا، په‌خشان یان شیعر- زال بیت، ته‌وا هونهری شانو‌پتر به‌ره‌و چاکی و به‌رزی ده‌چیت و، تا‌کو شیوه زمانه هه‌م‌موجوره‌کان تیکه‌لی شانو‌بن، ته‌وا هونهری شانو له سه‌نگ و کیش‌دا به‌ره‌و سووکی ده‌چیت. . . هاوکیشه‌به‌که رافه‌کردنی گه‌رانه.

ج - هونهری بینا :

ته‌میش هونهریکی کونه‌وه له سه‌ره‌تای په‌ی‌دا بوونی شانووه به‌ندا‌یواری‌پی‌یه‌وه هه‌به و کار ده‌کاته سه‌ر دامه‌زراندنی شانو، یان وه‌کو ده‌لین «شانوخانه» الدار المسرحیه. ته‌م کار تی‌کردنه‌ش له‌وه په‌ی‌دا ده‌بیت که بیناسازی شوتنه شانتوی‌به‌که‌بی‌گومان شیوه‌به‌کی بیناسازی ده‌سه‌پینیت، که سه‌ره‌نجام کاریش ده‌کاته سه‌ر هونهری شانتوی. له‌وانه‌شه زورم پی‌لی‌هه‌ل نه‌بریی ته‌گه‌ر بلیم ته‌و کاریگه‌ری‌به‌ده‌گاته هونهری نواندنیش، به‌لام ته‌مه‌چون؟

له سه‌ره‌تای سه‌ده‌ی بیسته‌م‌دا (ماکس راینه‌ارت)^(ه) ی ده‌ره‌ینه‌ری نه‌مسالی له سالی ۱۹۱۱ دا درامای (تودویوس پاشای مه‌یدانی سیرک) ی به یارمه‌تی‌دانی زیاتر له ۲۰۰ کومبارس له ده‌وری. ناسه‌ره‌کی‌دا بو پیشان‌دانی جه‌ماوه‌ری ته‌ینای سه‌رده‌می میژوو و . رووداوه‌کانی درامای سو‌فوکلیس پیشکesh کرد. هه‌روه‌ها بیناسازی ئیتالیایی به‌ناوبانگ له لایه‌ن زوربه‌ی شانو عه‌ره‌بی‌به‌کان په‌یره‌وی کراوه ته‌م جو‌ره‌یان شانو ده‌کات به‌دوو به‌شوه‌و، شوتنی نواندن و شوتنی بینهران. له‌م باره‌به‌شوه‌وه (فاروق شعبان) ی لی‌کوله‌ره‌وه نامه‌به‌کی نوی‌ی پیشکeshی ته‌کادیمیای زانیاری هه‌نگاری (مه‌جهری) کردووه له ۱۷ ی ته‌بلوول (سپینه‌مه‌ر) ی سالی ۱۹۷۹ دا بو وه‌رگرتنی په‌لی دکورا له ته‌ندازه‌دا به‌ناونیشانی (به‌کار هینانی شوتنه‌واری سروشتی بو بیناسازی شانتوی). دلیم بیناسازی ده‌ورنکی بالای له هونهری شانتوی‌یدا هه‌به. باشه چون بینای شانو‌به‌کی ئیتالیایی ده‌توانیت درامابه‌کی ره‌سه‌نی یونانی پیشکesh بکات که مورکی بیناسازی یونانی پیوه‌بیت؟ تایا ته‌م پیشکesh کردنه‌ دژابه‌تی، یان بلیم خو‌خه‌له‌تاندنیککی هونهری نی‌یه؟ ته‌و تاقی‌کردنه‌وه‌ی (کرم مطاوع) ی ده‌ره‌ینه‌ره‌که له شانتوی (الجیب المصری) له سالی ۱۹۶۴ دا پیشکeshی کرد، کاتیک هو‌لی بینه‌ره‌کانی گوری بو هو‌لیکی بازنه‌بی و ریژیمی کورسی‌به‌کانی گوری بو ته‌وه‌ی نواندنه‌که له ناوه‌راست‌دا بیت، تاقی‌کردنه‌وه‌به‌کی راست و دروست بو.

کاتیکیش که خوا لی خوش بوو (نجیب سرور) درامایه کی به ناویشانی (أب) له سر هه مان شانوی بازنه ی و رووداوه کانی ده رهینا . له بینه ره کان نریک بووه و په رده ی سه ره تای لایرد و له گیانی سه رده مه که نریک که ونه وه و به نیجگاری بیناسازی ی ئیتالیا یی نابوی خسته پشت گوی . ده شی که راستی شو دژایه تی به ی بیناسازیمان به دی کرد بیت نه گهر درامای (ئه نتیجونا) مان له سر شانوی سووتاوه که ی (دار الأوبرا المصریة) دا چاو پی که و نیست . نه روونا کی . نه په رده ی پاشایانه ی ئه رخه وانی و نه ریژیمه کونه که ی شانۆکه . توانی شو به ره بسته گه وره به ی نیوان ته خته ی شانۆ و لوج و کوشک و ده وره کان نه هیلن . که به راستی له گه روگرفته کانی بیناسازی ی شانۆی هاوچه رخه سه باره ت به شانۆ و هونری شانۆوه وه کو به ک .

د - هونری بی دهنگ (پانتومايم) : Pantomime

به پای ئیمه و پای زوربه ی شانۆزانه هاوچه رخه کان ، هونری بی دهنگ له هونره سه ره کی یانه به که به ندیواری به کی پتهوی به هونری شانۆی په وه هه به . مه به ستان لیره دا شو شانۆگری به بی دهنگانه نی به که مارسیل مارسو Marcel Marceau ی فهره نسایی و تیه سه زبه خوکه ی که چه ندانیکی له فهره نسا و ده ره وه ی فهره نسا دا لی پیشکه شی کردن ، تا کو له سالی (۱۹۴۶) هوه توانی سه رکه و تیکی جیهانی له م رووه وه وه ده ست به نیست ، به لکو به راستی مه به ستان شو هه ولانه به که شارلی شاپلی هونره مند ی جیهانی له فلیمی بی دهنگ دا

دای و ئه رکی (رپنهارت) ی ده رهینه ری نه مسایی و تاپروف و مابه ره ولدی رووسی به . ههروه ها مه به ستیمان هه ندیک له هه ونه رمه منده فهره نسایی یانه به که ئه رکیکی زوریان له هونری بی دهنگ دا کیشاوه . وه کو (دکرو E. Decraux . چ سه باره ت به وانه ی که له قوتاخانه ی نواندی پاریس . یان له شانۆی (ئه لقیه کولوبیه) دا پیشکه شی کردن . ههروه ها (جاک کوی) ی ده رهینه ری فهره نسایی له سالی ۱۹۲۳ دا ، دوی شه وش بهره وومی دکرو له گه ل ده رهینه ری فهره نسایی هاوچه رخ دا (جان لوی بارو) له سالی (۱۹۳۱) هوه ، شو بهره وومی به ی که هونری بی دهنگی و یزدانی به دابه ش کردنیکی زانیاری یانه ی ره سن پیشکه شی کرد ، به مانای جیا کردنه وه ی جیهانی بابه ت وه ک پیکهاتووبه کی بزبو و که سابه تی و بیروکه (فکره) و نامرزی ده رپرینی هونری ، نه مانه هه موو ، (مارسو) له نایشنامه ی پانتومايم دا پیشکه شی کردن . نایشنامه کانیش نه مانه ن : (په یژه کان ، دژی با ، بیلانجو ، لاوان ، پی گه یشتن «کاملی» ، پیریتی ، مهرگ) . ههروه ها مه به ستیمان شو شو ماوه زه مانیه به که که ده رپرین دا ده که و یته نیوان وو شه به ک و به کیکی تره وه ، یان نیوان رسته و ده سه وازه کانه وه له زور باردا . شم بی دهنگی به له جیهانی هونری شانۆدا موسیقایه کی هه وانی به ماوه به کی دیاری کراو داگیر ده کات . . . که شه وش ماوه ی بی دهنگی به یان ده توانین ناوی بنین هونری پانتومايم . پیکهاتنی بنیادنانی هونری پانتومايم له سی به که پیک دیت :

- ئیشاره یان (رمز) Gesture
- باری لهش . یان هه لوئیست Attitude
- جوولانه وه . یان گو یژانه وه Movement

له به که ی به رای دا . . . ئیشاره ت له جوولانه وه ی به شیکی له شی مروف پیک دیت . وه ک ده ست یان سه ره به شیوه به کی هه ره شه کاری . له به کی دووه م دا ناوه روکه درامی به که له شیوه جیاکانی له ش دا خه ست ده بیته وه و خوی ده نویست به ره چاو کردنی شه وه ی که شم به که به له هونری بی دهنگ دا گرنگترین نامرزی ده رپرینه . له به که ی سی به میس دا جوولانه وه و راگو یژان له شو نیکیکه وه بو شو نیکی تر هه ندی جار جینگای ده رپرینی هه ست و رووداوه کان ده گرته وه و هه ندیک جاریش به شیوه ی ئیشاره ت ده رده بریت .

بی گومان ، هونری بی دهنگ وه ک هه موو هونر و بوونه وه ریکی تر گه شه پی دانی تیدایه . بو نمونه ریگا بی دهنگه که ی دکرو وه ک هونریکی ژمیریاری شیوه نه ندازه ی له وه به دوا ریگای بو (سوبران - J.Souberan) ی فهره نسایی خوش کرد بو تی هه لکیش کردنی هه ندیک شیوه ی گه شه کردوو سه باره ت به باباخ دان به مه ودای شوین و مه ودای کات ، ههروه ها بو جیا کردنه وه به کی ته واو و توانای نیوان نه ندانه کانی له ش و ئه رکه درامی به کانی له ناو جوولانه وه به کی شیکاری دا .

جا نه گهر هونری نواندی شانۆی پیوستی به وه ستان و بی دهنگی و بوشایی هه بیست که موسیقا و گونجان و ماوه نه نجام بدات ، باوه ر نا که م ده رهینه ریکی تازه ،

وهك نهوهی كه پئی ده لئین نوینهری
نایشی شانوی ، بتوانیت هونریکی وا
بخاته پشت گوی له کاتیک دا که خوی به
خوشی هونری شانوی بهوه خهریک
دهکات .

• هونره ویستکاری بهکان :

له سهرتادا ده لئین هم دابهش کردنانه
ته نیا په یوهندی یان به بیرکردنهوهی
که سایهتی خو مانهوه ههیه و نمان
خویندوتهوه و لاسایی که سیستان تی دا
نه کردوتهوه . به لام له نه نجامی
لی کولینهوهی بابهتی په یوهندی هونری
شانو به هونره دهر پرینکاری بهکان
(تعبیری) یان (تشکیلی) بهکانی ترهوه
هاتوهه . نه مهش وا ناگه به نیته که
پولینکاری بهکی (تصنیف) تر بدوزینهوه .
گرنگ لیره دا سه لماندن هوی نهو دابهش
کردنه یان پولینکاری به خوینی .

أ - هونره (تشکیلی) بهکان تیکرا :

وامان به باش زانی که هونره
(تشکیلی) بهکان پیکه وه بخینه بهشی
هونره ویستکاری بهکان . چونکه چند
هونریکی زورن و هاوت و هاوژن . لیک
نریکن و لیکیش دوورن ، یا به لای
که موه هندیکیان زور له هومری شانوه
نریکن و له همان کاتیش دا هندیکی جار
لی یهوه دوورن . ته نانهت له کوتایی دا زور
گرانه سنووریکي تهواو بو نرک و
په یوهندی بهکانی نهو هونره نانه دابین . بو
نموونه هونری وینه کیشان که لفتیکی
سهره کی هونری (تشکیلی) به
سه بارهت به دهر برینی هیل و رهنگه وه له
هونری شانو نریک ده بیتهوه . به تایهتی

نهگر زانپان که تایه نه ندیتی به
جوانی بهکانی له دهر پرینکاری بیستدایه .
واته نهوهی به چاو ده بیزیت (وینه کیشانی
دهر گایهک یان په نجه ره بهک له سهر دیواری
دیکوره که دا) . وه له بهر نهوهی هونری
وینه کیشان لهو هونره کونانه به که له
چهرخی راهرین (عصر النهضة) دا
دهوریکي بالای بووه . به تایهتی
سه بارهت بهوهی وینه کیشی ئیتالیایی
(لیوناردو دافینشی) ناشکرای کرد . له بهر
نهوه به ندیواری بهکی پتهوی بهو شانویهوه
ههیه که گه شهی کردبوو . یان نهوسا به رهو
گه شه کردن ده چوو له کاتی سهر هلدانی
شانوی چهرخی راهرین دا . به تایهتی له
ههر بهک له ئیتالیا و ئیسپانیا و ئینگلتهر دا .
له ئیتالیا دا نهو کاتهی که جوولانهوهی
تازهی بیناسازی له سهر دهستی (نه ندریا
بالدیق) که به کیکه له گه وره ترین
بیناسازه کانی شانو له ئیتالیا له چهرخی
راهرین دا سهری هلدان ، ههروهه
سه بارهت به سهر هلدانی کومیدایی
هونره (کومیدیا دی لارنی) . له
ئیسپانیا دا هونری شانو ههروهه
هونری دهر پرینکاری - نهو ره گهزه
سهر بهستی یانهی بهرز کردهوه که له
لایه که وه به کیتی ئیسپانیا یه سه بارهت به
کومهل دهر بری و له لایه کی تریشه وه نهو
گیانه ئاییی بهی ده نواند که نهوسا بالی
به سهر ئیسپانیا دا کیشابوو . به لام له
ئینگلتهر دا ، کاتیک که شانوی مرو فایهتی
له رۆزگار هه کانی چهرخی راهرین دا زال
بوو . به تایهتی دواي دل بیزران و خو دوور
خسته نهوه له شانو گهری بهکانی سه ده کانی
ناوه راست دا که پر بوون له روو پووشی ئاییی
و نادباری و (معجزه) ، هونری
وینه کیشان توانی شوینی خوی له

شویه بهکی شانوی شانوی ئینگلتهر هی
نهوسادا بکاته وه . شانویه کی نهو تو که ته نیا
شویه که کی له هی چهرخه کانی ناوه راست
بچیت . شانویه کی سهر نه گبراو ،
تهختهی شانو له بهر ده می بینره کانی
ناوه راستی هوله که دا دریز ده بووه وه که
نهویش سهر نه گبراو بوو . و سی لای
هه بوو . لهوی دا گه لیک نووسهری ئینگلیز
دهر که وتن (شکسپیر ، مارلو . کید .
گرین . لورج . ناش ، تیل . ئینجا
«پن جونسون» ی کلؤل که هه موو
ره خه گره کان ده لئین به ده بخت بوو چونکه
له سهردهم و کاتی شکسپیر دا هاته
جیهانه وه . نهو توانا زورهی به تهواوی له
به رانه بر نهو پاله وانه له ئیستراتفوردا هاته
کزی .

ههروهه چاوشمان به هونری
(زخرفه) ده که ویت که نهویش هونری
جوانی و رازانده نه وه به یه کیکه له لقه کانی
هونری بونه (مناسبه) و له هونری
بیناسازیدا گرنگترین دهوری . ههیه . .
(زخرقه) ی بیناسازی و رازانده نه وه . وه
ههر وهک زخرفه له بویه کردنی دهر و
دیواری که نیسه کاندای خوی ده نویتیت ،
ئاواش خوی له هونری شانو دیکورو
دیمه کاندای ده نویتیت . نهو هونره له
شانو دا به راستی هونریکی باشکویه و
بایه خیکی زور یان کاریگهری نی بهو ته نیا
به رگیکی جوانکاری ی پی ده به خشیت
به لام ناگاته پایه ی رووداو یان
ووریا کردهوه بو شیکی درامی

– ههروهه هونری کولین که وه کو
ده لئین به پایه ی سی بهم داده نریت ،

په كېنكه له لقه كافي هونەری (تشكېلی).
 كۆلین هونەزېكه نريك له هونەری
 بیناسازی و جیاوازی نیوانیان ئەوه په كه
 هونەری كۆلین ده كه وېته نیوان هونەره
 سه به خوكان و هونەری دمه لاسكې و
 لاسایی كردنه وهوه ، كه چی بیناسازی سه
 به هونەره پاشكوكانه و به [ونەری
 لاسایی كردنه وه دانانزیت ، له بهر ئەوه
 ده لێن كه هونەریكې وېستكاری به و
 ده توانزیت له زور جینگای شانۆدا به كار
 بهیزیت ، یان هه رگوشی نه دریت ، بی
 ئەوه ی زیانیكې هونەری به خشیت . بو
 نمونه ، په بیکه ری گورگ گیاندارى
 نیمپراتوریه تی رومانی - كه دروشمیکى
 كۆن و ناسراوه - تاكو ئەمپروش له
 شانۆگەری ئەنتونیو کلیوباترای
 شكسپېردا ، له هه ر شونینگ پېشكەش
 بكریت هه ر داده نریت به بی ئەوه ی باسی
 بكریت ، ته نیا بو په نجه راكیشان بو
 نیمپراتوریه تی رومانی و به رزیتى به له ناو
 چووه كەى . به لām به شیوه به كى گشتى ،
 هونەری كۆلین به ده گمەن له هونەری
 شانۆدا به كار ده هیزیت و چاوپوشى له و
 بايه خه هونەری و ههسته جوانكاری به
 ده كريت كه به ته خته ی شانۆى
 ده به خشیت . به رای من ئەوه بايه خه
 كه مەى كه به هونەری (تشكېلی) دراوه
 به وه كه به ته واوه تی سه به هونەری شانۆ
 نی به وای كردوه یان بوته هوی ئەوه كه له
 ههول دانی هاوچه رخدا بايه خیکى زوری
 پی نه دریت ، یان وای كردوه كه له
 جوولانه وه ی شانۆگەری هاوچه رخدا
 ئەوه نده له سه ر بوونی سوور نه بن .
 ئەگینا چون ده توانین ئەوه لیک
 بدهینه وه كه شانۆى جرۆتفسكى و ههول
 دانه كانی شانۆى شه قام و چایخانه كان و هی

تریش كه وازیان له ئەركى هونەرمه نده
 تشكېلی به كان هینا ؟
 ب - هونەری موسیقا :
 به رای نیمه هونەری موسیقا
 گرنگترینى هونەره وېستكاری به كانه له
 ژبانى هونەری شانۆگەریدا . به لگهش بو
 ئەمه ئەوه په كه هاوكاری كردنی نیوانیان
 گەلێك ئۆپەریتی سه ركه وتووی پېشكەش
 كردوه وه ههروه ها ده شتوانیت گەلێك
 موسیقای گەلی و درامای گۆرانیش
 پېشكەش بكات . موسیقا له شانۆدا له
 سه رده می شانۆى یونانی به وه هه بووه .
 ئەمهش وا ناگه به نیت كه موسیقا له قوناغى
 شارستانیتی یونانی به وه ده ستى پی
 كردوه ، چونكه موسیقای چه رچه
 كۆنه كان له میسو فارس و فه له ستیندا به
 سى هه زار سال پېش ئەم قوناغه كه وتووه .
 بی گومان ئەمهش شان به شانى موسیقای تر
 له ناوچه ی وهك هیندو یابان و خو ره لانی
 دووردا . گرنگترینى ئەم دۆزینه وانەى له
 هونەری موسیقادا ماونه ته وه
 - ئەوه شی كه په یوه ندى به شانۆوه
 هه به - ئەم گۆرانى به به كه له سه ر گۆرى
 درامانوسى یونانى كۆن ئەسكیلوس و ئەم
 دوو (ترتیل) هه به كه بو خوا (ئەپۆللی) به وه له
 په رستگای (دلنی) دا دۆزراونه ته وه . ئەم
 كه سانه ی بايه خیان به دراماو شانۆ داوه
 وهك ئەفلاتون و ئەره ستو و ئینجا
 (پلوتارك) ی میژوونوس ، خو یان له
 قه ره ی موسیقاو لی كۆلینه وه كانیشى داوه .
 كه وا ته موسیقا ده ورینگى گرنگ له
 ژبانى هونەری شانۆدا ده بینیت ، ئینجا ئەم
 موسیقا به ج به تابه تی بو ئەوه انزاییت كه
 به ته واوه تی له گەن رووداوه كانى
 شانۆگەرى به كه دا بگنوجیت ، یان به پی ی
 توانا له و رووداوانه نريك بیته وه . به

شیوه به كى گشتیش له وولانه
 پېشكه وتووه كاندا ئەم موسیقا به
 شیوه به كى هونەری داده نریت و هه ندیک
 جاریش له رینگای ناماده كردنی
 موسیقاى به وه له موسیقاى جیهانى یان
 عه ره بی به وه هه ل ده بیزیت . ئەم
 ده ره یه رانهش ئەم رینگه به ده گرن كه له
 وولانه كەى خو یاندا پاره یان كه مه و ناتوانن
 موسیقاى تابه تی بو ئەم شانۆگەرى یانه
 بنوسن كه ده ریان ده هین . ئەم
 هه ل بژاردنهش چ له لایه ن ده ره یه رانه كان
 خو یانه وه ، یان له لایه ن پسپوره
 موسیقاى به كانه وه بیت ، بی گومان له
 بارى هونەرى به وه ته نجامه كەى لاوازتره .
 هه ندیک جاریش موسیقاى سیمفونى
 به شداری ده كات له پشان دانی ئەم
 شانۆگەرى به گه ورا نه دا كه پیوستى یان به
 گه وره ترین و بالاترین كاری موسیقاى
 هه به وه ئەمهش له موسیقاى سیمفونیدا دینه
 دى ، ئەم موسیقا به ی كه میژووه كى تا
 راده به ك باشى هه به له سه ره تای تاقى
 كردنه وه به وه له چه رچه كانى راپه رین و
 زیندوو كردنه وه له سه رده می
 (باروك) دا . دواى ئەوه سه باره ت به
 به كار هینانى وهك پېشكەى به كى ئۆپیرالی له
 كردنه وه ی شانۆگەرى ئۆپیرایدا كه له و
 سه رده مه دا به (سینفونیا) ده ناسرا . له بهر
 تواناو ره سه نى ئەم موسیقا سیمفونى به ،
 گەلێك شیوه موسیقاى تری لی كه وته وه ،
 وهك سوناتا ، كۆنشیرت ، موسیقاى
 هاوپی یان (الصحاب) یان موسیقاى
 ژوره وه كه موسیقاى (شونى بچوك) یشى
 پی ده لێن .
 به لām به تیه ر بوونی رۆزگار و ، له
 ته نجامى په یوه ندى راسته وخۆى موسیقا
 به هونەرى شانۆوه ، هونەرى موسیقا

گه لیک شیوهی تری وهرگرت . نهمش شبنکی سروشتی بوو که ده بویه نهو گورران و گه شه کردنانه له نهنجامی به کار هینانی هونه ره کانی موسیقا له نیوان دراماو شانوگه ری ی جیاوازا روو بدن . شانوی نوی په بویه ندی به موسیقای نه له کترنوشه وه هه به که تا ئیستاش شانوی (لامعقول) و پاشماوهی نهو شانویه له نه وروپادا داگیر ده کات ، نهویش بریتی به له دهنگ و تاوازیك که موسیقای کاره بایی دهی ره خستینیت و نهو موسیقابهش له هندنیک نامیری موسیقایی نهوتوه دهرده چیت که به کاره باوه نووساون یان له لیک که وتی هندنیک نامیری ناسنین یا مسینه وه دهرده چیت ، نهو نامیرانهش له نامیره کانی تری موسیقا جیان که راسته و خو دهنگیکی ناسازیان لیوه دهرده چیت بی نهوهی به هیزی کاره با ساز بکرین . له بهر نهوه سه بارهت به هیزی دهنگه که و کار بگه ری و ماوه و نهو بوشایی به کانی و شونیی بهی داگیری ده کن ، نهنجامی کوتایشیان جیا به .

نهو موسیقا مادی یانه (Musique Concrete) ، که شیوه به کی موسیقای نه له کترنوشین له سهر شریقی تومار کردن دهنگه دهنگ و هه رایه کی تاییه تی تومار ده کن که نه گه به خیرایی به ک لی بدریت جیاییت له خیرایی ناسایی تومار که ره (ریکورد) ه که ، نهوا چه ونی و شیواوی پهیدا ده کات .

نیر . . . هندنیک په بویه ندی ی تری گرننگ به هونه ری شانوه هه به ، نهو په بویه ندی یانهش له چوارچیه ی بارمه تیده ، یان له شیوه ی هونه ری تازه دا کار بگه رنو له ژبانی هونه ریدا دهرده که ون ، وه که له هونه ری سینهمادا

یان وه کو پی ی ده لنین هونه ری حه ونه م ، وه له گه ل نهوه ی که شانو له ناپشه کانیدا سینهما یان هندنیک شریقی به کار دینیت بو نهوه ی کار بکاته سهر نهو جه ماوه ره ی که له م سالانه ی دواپی په دا زور حه ز له سینهما ده کات و له گه ل نهوه شدا سینهما به تهواوی پشت به درامای شانوی په وه ده بهستی بیکات به شریقی خه یالی ، میژووی هونه ر پیچه وانهی نهمه تومار ده کات ، نهویش نهوه به که شریقی خه یالی ی سهر که وتوو به دووباره نووسینه وه بگورریت بو دراما وه که له نه ده پی فهره نسانی و سوقیاتیدا رووی دا .

نهم لی کولینه وه به ماوه ی نهوه نادات که باسی په بویه ندی به هونه ری په کان ، یان ئیستاتیکی ی جوانکاری ی نیوان هونه ری شانوو هونه ره هاوچه ر خه کانی تری وه که هونه ری (نجریدی) و هونه ری سه ماو هونه ری دوانگه بکه ین ، به لام نهوه ی گومانی تیدا نی به نهوه به که په بویه ندی به کی سروشتی له نیوان هونه ری شانوو هونه ره کانی تر ، یان به وونه به کی راستر له نیوان به شی زوری هونه ره کانی تر دا هه به ، به لام په بویه ندی ی هاوکاری و پی گه یین و گونجانه ، نه که په بویه ندی ی باوک به روله کانیه وه . به م بیروپاوه ، جارنکی تریش ، شانوبه باوکی هونه ره کان دانانین وه کو ده لنین .

پهراویزه کان :

۱ - کتیبه که ی لوخه ایمر Lochheimer له موسیقادا به پروانامه ی گورانی په کان ده ژمیرریت . له سالی ۱۴۴۰ ز . دا نووسراوه و ۶۰ پارچه ی له دهنگی چهند دانه ریکی نه ناسراوی تیدا به و باسی باری بولیفونی نه له مانی ده کات له نیوان

سالانی ۱۳۰۰ ، ۱۴۵۰ ز . داو ناستی جیای موسیقای نهوسا پیشکهش ده کات . کتیبه که به پروانامه به کی گرنگی موسیقای نه له مانیایی زوو داده نریت .

۲ - (به ره شانویه کی هه ژار) هه مان ناو نیشانی نهو کتیبه به که دهرهینه ری پوله ندی برسی گرونفسکی ده ری کردو بیردوزه و شانوکه ی خوی تیدا راهه کردوه . نهو شانویه ی که بیست سالی ره به ق به هه ر پینج کیشه وه ره کانی جیهاندا گه را .

۳ - «هونه ری نواندن ، نهوه به که نه کتر (نوینه ر) بچیته ناو پیستی نهو دهره شانوگه ری به ی نهنجامی ده دات ، و تا له سهر نهخته ی شانو دیته خواره وه دهره شانوگه ری به که ی خوی تهواو ده کات واز له که سایه تی ی خوی ده هینیت» . بو به که م جار نهم گوته به مان له سالی ۱۹۴۵ ز . دا له ناموزگای بالایی هونه ری نواندنی عه ره پی گوی لی بوو که وه زاره تی کاروباری کومه لایه تی سالی ۱۹۴۴ ز له قاهره دا دای مه زراند . نهوه ی که ئیستا پی ی ده لنین (ناموزگای بالایی هونه ره شانوگه ری په کان) و نه مرپو سهر به نه کادیمیای هونه ره کانه - وه زاره تی فیرکردنی بالوو لی کولینه وه ی زانیاری و روشنبیری .

۴ - Max Reinhardt ماکس راینهارت (۱۸۷۳/۹/۹ - ۱۹۴۳/۱۰/۳۱) له نهمسا له دایک بووه و له هولیووددا مردوه . له گه وره ترین دهرهینه ره شانوی به کانی جیهانی سه ده ی بیسته مه . به که م که سه که شانوی هاوبه ی له سالی ۱۹۲۰ ز . دا هینا به کایه وه . «له کوفاری «الاقلام» ی ژماره (۹) ی سالی ۱۹۸۰ دا وه رگنبراه